

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' החנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויזן - גליון אלף ס"ז

והוצרכו לחנוכה מחדש. ועל זה הקשה דלמאן דאמר דמקריבין אף על פי שאין בית (מגילה י'), מפני שקדושה ראשונה לא מתבטלת לעולם, דקדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא, אם כן לא הוצרכו לחינוך חדש, דהא לא נתבטלה קדושתה, גם כאשר אין בית לגמרי. ובאמת דבר זה לאו הלכתא פסיקתא דהא פליגי בה תנאי שם, ואכתי יתכנו הדברים למאן דאמר דקדושה רק לשעתה ולא לעתיד לבוא.

אבל באמת נראה, דגם אי אמרינן דקדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ומקריבין אף על פי שאין בית, היינו רק שקדושת קרקע הבית לא נפקע לעולם, והיא קדושה עולמית, עד שמותר להקריב עליה קרבנות. אבל עדיין יש חיוב לבנות עליה בית, וכדכתיב בקרא ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה-ח), וברש"י ועשו לשמי בית קדושה ע"כ. כי השכינה לא שורה אלא בהבית. ומטעם זה גם אחר שנחרב הבית ראשון, אם כי קדושה ראשונה קדושה לעולם, נתחייבו לבנות עליה בית השני, ולעתיד יבנה עליה בית השלישי. ואם כן כאשר פרצו היוונים חומות מגדלי, והוצרכו לבנותו, שפיר הוצרך חינוך להבית מחדש. וביום חינוך המקדש לא רצו שיהא חינוכו בעבודת טומאה שהותרה.

אך לפי זה עדיפא הוי ליה להקשות, דגם אי קדושת המקדש תלויה בבית, ואין מקריבין כאשר אין בית, מכל מקום היוונים לא פרצו את הבית כלל, אלא שלש עשרה פרצות פרצו מלכי בית יון בהסורג, וחזרו וגדרום, וגזרו כנגדו י"ג השתחויות (מדות ב-ג). וזה היה מחיצה קטנה גבוהה עשרה טפחים שעמדה קודם כתלי עזרה, אשר משם אסור לנכרי להכנס, ולכן פרצו היוונים להראות לכל שמעתה יכולים גם נכרים להיכנס שם (עיין תוספות יום טוב שם). ואם כן גם בפירצות הללו לא נתבטל מבנין הבית כלל, ולא הוצרכו לחינוך חדש, כי הסורג היתה מחיצה שעמדה לפני התחלת קדושת העזרה. [ולפי זה מה שאומרים ופרצו חומות מגדלי, או דקאי על חומת הסורג, או דלא קאי על הבית המקדש כלל, אלא על חומות העזרה].

*

אך יש לקיים הדברים באופן אחר, אשר גם בלי שפרצו יוונים החומות, הוצרכו לחינוך המקדש מחדש, כי עצם הדבר שנכנסו האויבים להיכל ה' בזה גופיה נתחלל קדושת הבית ויצאה לחולין, וכדאיתא בגמרא (עבודה זרה נב:) דכתיב (יהוה אלהים זכב) ובאו בה פריצים וחללוהו, שבכיבוש עכו"ם את הבית פקעה הקדושה. ודעת הרמב"ם (במלחמות שם ובחידושי שם נד:) אשר לא רק שנפקע הקדושה מהמזבח והכלי שרת, אלא גם הבית המקדש עצמה יצא לחולין על ידי ביאת הפריצים ע"ש. וכיון שפקעה הקדושה, שפיר הוצרכו לחנך את הבית מחדש.

בשליחן ערוך (סימן תרע-ב) ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה שמחה. וברמ"א ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג) ע"כ. והיינו כי היוונים טימאו את ההיכל, והוצרכו לבנות מזבח חדש (עבודה זרה נב:), ועבור חנוכת המזבח יש קצת מצוה להרבות בסעודה. ויש להבין מה עדיפותא של חנוכת המזבח יותר מחנוכת המנורה ושאר כליה, אשר בעבורה קבעו רק להלל ולהודות ולא קבעו ריבוי סעודות.

ואיתא במדרש (פסיקתא רבתי ו) ותשלם כל המלאכה (מלכים א ו-ג), בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן (שמות מ-ב), שחשב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק, שבניסן נולד יצחק. ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה מלאכה בו, ותשלם, אמר הקב"ה עלי לשלם לו, מה שילם לו הקב"ה חנוכת בית חשמונאי ע"כ. ויש להבין טעמא שרצה ה' שהקמת המשכן תהא מקושרת עם לידת יצחק דייקא, ולא בלידת אברהם או יעקב וכדומה. עוד יש להבין, הלא בהקמת המשכן היה ב' סוגים של חינוך, חינוך הבית שהוקם בית ה', וחינוך העבודה שהתחילו אז במשכן, ובחנוכת בית חשמונאי לא נשלם אלא סוג אחד של חינוך העבודה שנתבטלה בימי היוונים, אבל הבית עמד על מכונה, ולא היה בה חינוך, ואם כן חסר מהתשלומין.

ונראה כי הנה דברנו אתמול בארוכה, אודות הקושיא טומאה הותרה בציבור, ולא יזוה צורך היה נס השמן. ותירצו כי בהיות שהיה או חינוך בעבודת בית ה', ובחינוך לא אמרינן טומאה הותרה בציבור. וראיתי בחידושי הגאון מהר"י שטייף זצ"ל (בירחון המאור כסלו תשע"ט) שהביא חידוש זה דבחינוך אין אומרים טומאה הותרה בציבור, ששמע כן ממורו הגאון בעל לבושי מרדכי זצ"ל. וביאר רבו בזה, יוונים נקבצו עלי אזי בימי חשמונאים ופרצו חומות מגדלי וכו', אם כן לא היה ההיכל ראוי לעבודה עד שהוצרכו לבנותו ולחנכו מחדש. ולזה מותר קנקנים נעשה נס לשושנים, כדי שיהיה בטוהרה, כי לא יאות לעשות החינוך בטומאה, כי התחילי ועיקרי צריך לעשותו כתיקונו לגמרי כנ"ל עכ"ד. וכתב עלה, ובעיקר החידוש קשה לי באימה וביראה על דברי מורי זי"ע, הלא קדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ומקריבין אף דאין בית, ושפיר שייך לומר טומאה הותרה בציבור, כי לא נתבטלה הקדושה לגמרי ע"כ.

וכנראה שהבין דהחינוך היה במה שעל ידי היוונים נחרב הבנין של המקדש, שפירצו בה פרצות, ולא היה הבנין בשלימותה, אשר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דברי הימים א כה-ט), וממילא נתבטלה על ידי זה קדושת כל הבנין,

אמנם בשו"ת שאילת דוד (סימן א) כתב, דזהו רק אי סבירא לן קדושה ראשונה לא קדושה לעתיד לבוא, או יש לומר כדאשר באו בה פריצים חיללו גם קדושת הבית, אבל אי קדושה ראשונה היא קדושה עולמית, אי אפשר לחלל קדושתה לעולם, ולא הוצרכו לחנכה מחדש ע"כ. והיוצא לנו מזה, דלמאן דאמר קדושה ראשונה קדושה לעולם, אם כן גם כאשר באו בה פריצים לא חיללו עצם המקדש אלא קדושת כליה, ולא הוצרך המקדש עצמה חינוך חדש בימי היוונים. אבל למאן דאמר קדושה ראשונה קדושה רק לשעתה, אז כאשר באו בה פריצים וחללוהו, יתכן שנתחלל גם עצם קדושת הבית והוצרכו לחינוך מחדש. - ובאמת אי נימא דקדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ואי אפשר לחללה לעולם, היינו רק קרקע המקדש, אבל עצם הבית יתכן שיתחלל קדושתה בביאת פריצים, וכמו שהמזבח יצאה לחולין, אם כי היתה מחובר לקרקע. ולפי זה לכולי עלמא הוצרכו לחנך אז הבית, ולקדושה מחדש.

*

אמנם המזבח בודאי הוצרך לחנכה מחדש, וכמו שאמרו (שם) שבלשכה מזרחית צפונית גזזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון. ואמר רב ששת שקצו לעבודה זרה ע"ש. ואם כן לא היה שייך להתחיל עבודת הקרבנות עד שנתצו מתחלה את המזבח ובנו אותה מחדש. ואף למאן דאמר שמקריבין אף על פי שאין בית, ויכולין להקריב גם בזמן הזה במקום המקדש, מכל מקום מבואר בתוספות (מכות יט. ד"ה אפילו) דזהו רק אם בנו שם מזבח, או אין עצם הבית מעכב, דהא בעי בקרבן מתן דמים ואימורים, וזה אי אפשר בלי מזבח ע"ש. ואם כן לכולי עלמא לא יכלו להתחיל עבודת הקרבנות קודם שחינכו מזבח מחדש, כי המזבח צריכה להיות על מקומה המיוחדת לה. ואם כן לא היה המקדש ראוי בימי החשמונאים לעבודה, כי אין כאן מזבח, עד שיעשו מעשה הניתצה ולבנות מזבח חדש על מקומה, ושפיר היה אז חינוך לעבודת המקדש.

ולבאר הדברים ביתר שאת, דהנה מצות בנין בית המקדש הוא מה שנאמר (שמות כה-ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אך אי גם מצות עשיית הכלים נכללו במצוה זו, כתב על זה המנחת חינוך (מצוה צה אות ח) דהחינוך כאן בתחלת המצוה כתב, וזה לשונו, וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים לעבודה בבית המקדש, כגון המנורה ושאר הכלים, נראה מדבריו דהמנורה וכל הכלים הם דיני המצוה של עשיית מקדש. ובר"מ כאן (ק-ק), אינו מבואר בלשון הזה, רק מצות עשה לעשות בית וכו', אחרי זה (בהלכה ו) כתב דינים דעושים כלים וכו', אבל אין זה דיני המצוה של מצות עשה זו. ואפשר דעשיית המנורה היא מדיני המצוה של הדלקת נרות, דהדלקה תהיה על תואר כך וכך במנורה, וכן השולחן הוא מדיני המצוה של עריכת לחם הפנים, וכיור מדיני המצוה של ראיית ידים ורגלים. ובודאי הכלים הללו אין מעכבין, שאם אין מנורה או שולחן, מכל מקום מקריבין קרבנות, דלא שמענו שהכלים הללו יעכבו וכו'. והנה כלים הללו אין מעכבין בעבודה, וכן מבואר בתורה (שמות כה-ז) עשיית ארון בתוך כלי המקדש, ואינו מעכב, דבבית שני לא היה הארון כידוע, ומבואר כאן (בר"מ ד-ק), וכן כל הכלים הללו אין מעכבין למצוה זו. ואפשר דמזבח החיצון שהוא עיקר, דכל הקרבנות מקריבים עליו, אם כן בלא זה אינו קרוי בית המקדש כי עיקר המקדש להקריב קרבנות, אבל המנורה או מזבח הפנימי או כדומה, דכל אחד מהכלים הללו יש להם עבודה מיוחדת, אפשר שאין מעכב בלא העבודה זו, ועל כן אינו מעכב המצוה, כן נראה. וגם ודאי הכלים הצריכים לעבודה, כגון מזרקים וכדומה, דאי אפשר לעבוד בלא הם בודאי מעכבין, והם מדיני המצוה, וזה פשוט ע"כ.

ומבואר מזה דבלי מזבח אין כאן מקדש, ומצות בנין המקדש הוא עצם הבנין, וגם מזבח בתוכה. ומעתה כיון דהיוונים שקצו המזבח, אין כאן מקדש, כי המזבח מעכב את

המקדש. ובמה שבאו היוונים וטימאו את המזבח, הוי כמי שהחריבו חלק מהמקדש, שאין בנין הבית נגמר בלי מזבח בתוכה, ושפיר היה אז חינוך מחדש להבית המקדש כולו. (ועיין בהערות על המנחת חינוך שם אות ז).

ולפי זה כאשר נכנסו החשמונאים, ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך, מצאו שם מזבח ששקצו לעבודה זרה שאסורה, והוצרכו לבנות מזבח חדש, ואם אין מזבח אין מקדש, אם כן בחנוכת המזבח חינוכו גם עצם המקדש, ושפיר נשלם בחנוכת בית חשמונאים שני הסוגים שהיו בהקמת המשכן, הן חינוך הבית, והן חינוך העבודה. - וכיון שחנוכת המזבח הוי חינוך הבית כולו, על כן הוסיפו להרבות בסעודה על שמחת חינוך המקדש כולו, כמו שהיתה בהקמת המשכן, שנגמרה ביום זה.

והיוצא לנו מזה, כי יתכן לומר שלשה אופנים בטעם שהוצרכו לחנך את הבית עצמו, שנתבטלה קדושתה על ידי היוונים. א) שפרצו והחריבו את הבנין, עד שחסרה בזה צורת הבית וקדושתה. ב) על ידי שבאו בה פריצים נתחללה גם קדושת עצם הבית ויצאה לחולין. ג) כיון שטימאו את המזבח, וחסרון מזבח מעכבת קדושת הבנין, ובחנוכת המזבח חזרה קדושתה.

*

אבל באמת יש לומר ביאור הדברים כפשוטן, שלא השתמשו אז בשמן טומאה אף שהותרה, דכיון שבזו האויבים בכניסתם למקדש ה' כל הכלים, עד שלא נשאר להם כלי זהב, והוצרכו לעשות מנורה של עץ, או משפודין של ברזל, עד שחזרו והעשירו ועשאום של זהב (עבודה זרה מג). ואם כן חינוכו אז מנורה חדשה, והוצרכו לקדושה מתחלה. ואמרו (סנהדרין טו): כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן, מכאן ואילך עבודתן מקדשתן ע"ש. ואם כן בההדלקה נתקדשה המנורה, ואיך תתקדש המנורה בשמן שהוא טמא, הגם שהותרה בציבור, מכל מקום זהו תרתי דסתרי דדבר טמא יקדש כלים לקודש, ועל כן שפיר הוצרכו לגם של שמן טהור, שתהא עבודתן מקדשתן.

*

והנה ענין הקרבנות שהאדם מביא על חטאו, ביאר הרמב"ן (ויקרא א-ט) שכאשר יראה אדם כיצד זורקים את דם הבהמה ושורפים את אבריה, יחשוב בלבו כי מן הדין היה הוא עצמו ראוי שיעשה לו כך בגלל חטאיו, אך חסד הוא מאת השי"ת שהוא מקבל את הבהמה בתור כפרה תחתיו. וכתב האלשיך דזהו כוונת הכתוב (ויקרא א-ב) אדם כי יקריב מכם, לאמיתו של דבר ראוי היה הקרבן להיות מכם, מן האדם גופו, אלא קרבן לה' מן הבהמה, חסד עושה השי"ת עם האדם ואינו דורש זאת ממנו, אלא שיקריב בהמה תחתיו ע"כ. וזאת היתה עבודת הכהנים בעבודתם, והלויים בשירים ובזמרים, לעורר את האדם המביא קרבן שיבין תכליתו ולשוב אל ה' בלבו ונפשו. ואם אינו עושה החשבון הזה עם נפשו, ואינו שב בתשובה, אזי הקרבן אינו כלום, והירצה ה' באלים. ועיין בישמח משה (ר"פ צו) דזהו ענין הפיגול בקרבן, שמסבב ה' מחשבה כזו בהכהן, אם לא נתעורר האדם בתשובה, כדי שיפסל הקרבן ולא יעלה לרצון ע"ש.

והנה יצחק אבינו הוא היחידי מבני אדם שצוה ה' להעלהו לעולה, ועמד בנסיון, ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים (בראשית כב-ט). ועל דרך זה צריך להיות כל אדם בעת שמקריב קרבנותיו, להחשב את עצמו להיות עולה לה'. ועל כן המתין ה' בהקמת המשכן, אשר תכליתו היא המזבח להקריב קרבן אשה לה', על זמן לידת יצחק אבינו, שעקד אותו אביו על המזבח, להתבונן על תכלית הקרבנות, אדם כי יקריב 'מכם' קרבן לה', שיהא הוא עצמו העולה על מוקדה על המזבח. ■